

LA QÜESTIÓ SOCIAL I EL NEOMALTUSIANISME ^(.)

TERESA ABELLÓ i GÜELL

Departament d'Història Contemporània

Durant molts anys, els anarquistes i també molts marxistes, esperaven que una revolució d'àmbit europeu es produiria en un futur immediat. A finals del segle, aquesta esperança s'esfumà i dintre del moviment anarquista sorgiren diverses tendències que amparant-se en la manca de dogmes propagaran diferents concepcions que havien de portar el tan esperat canvi social.

Aquests diferents conceptes de revolució, seran motiu de discussió en la Conferència Internacional Anarquista que tingué lloc a París el mes de setembre de l'any 1889; és clar que d'aquesta reunió no van resultar acords concrets que no s'haurien acceptat pel fet de que l'essència mateixa de l'anarquisme no admetia cap imposició, però van sortir respostes que podien ser vàlides com a punt de partida. Així mateix, es va parlar de la validesa de la Ciència aplicada com a mitjà a utilitzar per a qualsevol acció revolucionària, considerant que els resultats fruit d'una investigació científica era dels pocs dogmes que podien acceptar els anarquistes.

En un moment en que s'han vist fracassar els diferents mètodes revolucionaris, s'intenta plantejar el problema d'una forma purament mecànica, fent un balanç dels elements que constitueixen les dues forces oposades, és a dir: la revolució i la reacció. Als elements tradicionals i coneguts, s'hi sumen la indiferència de les masses, i el que és molt important les preocupacions familiars. En aquest plantejament i comptant amb que la força realment revolucionària serà mínima, s'afirma que el factor bàsic estarà en els elements que puguin proporcionar les ciències físiques, químiques i naturals ⁽¹⁾.

(.) Aquest article es fruit de l'estudi sobre el Neomaltusianisme a Catalunya presentat a la U.B. com a tesi de llicenciatura l'any 1979 i completat durant l'estada com a investigador del M.E.C. al I.I.S.G. d'Amsterdam l'any 1982.

1. Informació sobre la Conferència: *El Productor*, set./1889.

Aquest, serà el punt d'arranc de la teoria Neomaltusiana que pocs anys més tard formularà Paul Robin ⁽²⁾ que al veure el retrocès experimentat pel moviment revolucionari, desconfiarà com molts d'altres anarquistes de la victòria en un futur pròxim, i mirarà cap a l'evolucionisme. En certa manera, la idea revolucionària de Robin, estarà aprop del concepte de Revolució de Kropotkin i respon a la necessitat d'oferir un canvi social i garantir una preparació de la societat per a poder portar-lo a terme; els principis de la seva doctrina es basen en l'educació del poble com a primer pas i en l'aplicació de mètodes científics que limitaran l'augment de població i portarà a una millora de la raça, primer pas per aconseguir una vida millor.

Robin, ja havia publicat l'any 1878 un follet titulat *La Question sexual* en el que deixà entreveure la teoria que formularà el 1894 en fundar la *Ligue de la Régénération humaine*. És el mateix moment en que Kropotkin, que en aquesta època te relacions amb Robin, desde *La Révolté* abandona la discussió teòrica per a passar al plantejament de qüestions econòmiques i històriques seguint la línia iniciada en *La Conquesta del pan* i que podien portar a cercar una vida de benestar per a tots.

Pensant que ha arribat el moment d'anar més enllà de la discussió teòrica cal veure la creació successivament a Anglaterra, Holanda, França i més tard Espanya dels diferents grups autoanomenats de regeneració humana, quina tasca serà preconitzar la revolució que ha de dur a terme la classe obrera mitjançant la disminució de la natalitat.

L'any 1798, Malthus dedicà el seu «Assaig sobre el principi de la població» a demostrar que els mals que pateix l'humanitat, tenen una relació directa amb el fet que la població creix en proporció geomètrica, mentre que les subsistències ho fan en proporció aritmètica. Malthus donava com a solució al problema la restricció voluntària, per la castedat, de la prole.

Aquesta teoria tenia, pel seu caracter científic, un gran atractiu pels anarquistes, sobretot en uns moments en que d'altres mètodes revolucionaris havien fracassat.

D'acord amb les idees de Malthus, i en un intent de donar una sortida a l'anarquisme teòric, Robin defensarà ardorosament l'ideari Neomaltusià; considerarà que és important equilibrar els naixements amb les subsistències, però descarta la castedat voluntària

2. Paul Robin, presentà un informe al IV Congrés de la Internacional a Bâle sobre l'ensenyament integral.

El 1871, a proposta de Karl Marx fou nomenat membre del Consell General de la Internacional.

substituïnt-la per la selecció científica. Bon nombre d'anarquistes varen ésser seduïts per aquestes teories; consideraven que el Neomaltusianisme era el camí per arribar a la revolució que es realitzaria de manera pacífica i per mitjà de l'educació de tota la classe obrera.

El punt de partida de la teoria Neomaltusiana, serà defensar que la felicitat humana està subordinada a l'equilibri constant entre les necessitats sentides per l'home i la possibilitat de poder-les satisfer; és a dir, entre el nombre de població i la quantitat de subsistències existents; segons cap a quin costat es trenqui l'equilibri, estarem davant d'una societat armoniosa, o bé dominada per la misèria.

Segons les dades aportades pels Neomaltusians per a justificar la seva teoria, es basaven en preveure pel segle XX el mateix increment de població que s'ha donat en el XIX; la humanitat es moriria de fam ⁽³⁾. Davant d'aquest problema, les alternatives són clares: o bé augmentar les subsistències, o disminuir la població. El primer, seria possible «...en una sociedad armónica donde se produciría para consumir, pero como estamos en una sociedad capitalista donde la producción esta contaminada por un defecto original, que no tenemos un suelo en común, no nos queda más que un recurso: la libertad sexual, ó sea, dicho en otro término, la limitación voluntaria de la procreación» ⁽⁴⁾.

Lluís Bulffi ⁽⁵⁾, serà el propagador del Neomaltusianisme a Catalunya mitjançant la creació d'una revista «¡Salud y Fuerza!», que anirà també acompanyada d'una forta campanya propagandística mitjançant conferències i de divulgació amb l'editorial «Salud y Fuerza». L'objectiu serà donar a coneixer la ciència biològica i social per tal de que les generacions futures puguin ésser elements sans, física i moralment, fruit de famílies amb els suficients mitjans econòmics per a mantenir-los i educar-los.

Ja s'ha assenyalat que ens trobem en uns moments en els que un canvi radical de les estructures era desitjat i buscat afanyosament per un bon sector de la societat. Els Neomaltusians perseguien la revolució; volien transformar l'estructura de les capes socials mitjançant una nova actuació; en definitiva volien fer l'assaig d'uns nous mètodes revolucionaris, els quals, amb la situació real en que es trobava inclòs la major part del proletariat, podien ésser molt beneficiosos

3. FAURE, S.: *El problema de la población*, Conferència donada al «Saló de les Societats Sabies» de París, 16-11-03, publicat per «Salud y Fuerza», 1904, I.I.S.G.

4. S. y F., núm. 1/1904.

5. Bulffi és un personatge fosc i desconegut. Sabem que l'any 1900 assistí a París a la Conferència Int. de Lligues Neomaltusianes que organitzà P. Robin. A partir d'aquí, serà reconegut com a delegat de Catalunya i Espanya.

sempre que aquests avancedessin paral·lels en la lluita que portava a terme la resta de la classe obrera.

De fet, tant Lluís Bulffi en fundar la seva revista com la Federació Internacional de la Regeneració Humana no expressen cap propòsit immediat que vagi més enllà d'una tasca educativa, perquè els sers humans prenguin consciència de la responsabilitat real que representa tenir fills.

No esperaran una revolució immediata, sinó que la veuran fruit d'un procés evolutiu; en aquests moments, l'objectiu era enfonsar a la burgesia, i evidentment havia de fer-ho la classe obrera, força en la que s'ha recolzat el capitalisme, però solsament serà possible quan física e intel·lectualment els obrers estiguin al mateix nivell que la burgesia. La Revolució serà l'etapa final d'un procés d'educació, el que ells en diran «La revolució de cerebros»; és a dir, quan els futurs pares sapiguin ésser conscients respecte al nombre de fills de la seva família.

En aquest punt, *El Control de la Natalitat*, centraran tot el seu interès els Neomaltusians; aquest serà el punt clau per arribar a una societat més justa, en la que el proletariat es vegi alliberat de totes les càrregues que pateix. D'aquesta manera, cada família milloraria individualment les seves condicions socials i materials. Així, els individus serien més lliures i també com a conseqüència de les millors condicions materials, millorarien les condicions físiques; d'aquesta manera, quedaria obert el camí per arribar a un millor desenvolupament intel·lectual.

Per arribar a aquesta *selecció* de les futures generacions, comença desenvolupant la seva propaganda partint d'un científisme educacional, que queda molt reflexat a la revista «¡Salud y Fuerza!», alhora que intenta reflexar el gran perill que per als futurs infants pot representar una manca d'higiene i també d'alimentació.

En aquest punt, cal fer notar una clara diferència entre les revistes que dirigiran Bulffi i Paul Robin; mentre la primera té un caràcter eminentment pràctic, la segona serà molt més teoritzadora sobre els avantatges i la filosofia del Neomaltusianisme.

Bulffi, publicarà en la revista articles explicant com és el cos humà, el seu funcionament i les seves funcions orgàniques; profunditzarà en l'estudi de l'evolució humana per a centrar-se en l'evolució de l'espècie, per arribar a la conclusió de que «...quand ils (els proletaris) auront soumis à la raison l'acte procréateur, limité leur progé-

nitire, quand ils auront volontairement appelés à la vie, la révolution sociale sera possible, proche, et fatale»⁽⁶⁾.

La controversia sorgida al voltant de la teoria Neomaltusiana fou forta; aquests van tractar la qüestió social com un problema d'oferta i demanda⁽⁷⁾; amb un augment de població, és a dir, de demanda de treball, els sous baixaran, la qual cosa portarà en si una disminució dels mitjans dels treballadors per educar i criar als seus fills sense privacions, i com a conseqüència es produirà un augment de la misèria i del conformisme social.

Que es pogues restar forces al capitalisme mitjançant la restricció de naixements i que alhora aquest fet possibilités portar a la pràctica les idees de l'anarquisme revolucionari fou molt discutit.

Les crítiques al Neomaltusianisme sorgiran tan dels estaments burgesos com dels diferents sectors socialistes i anarquistes; els primers els acusaran de perseguir l'enfonçament de la patria⁽⁸⁾, i els segons de col·laborar amb l'ordre establert.

Ens entrarem amb els últims. Per norma general, els anarquistes més individualistes acceptaren el Neomaltusianisme, el difongueren i no entraren en debats massa profunds. D'altres sense compartir totalment les teories Neomaltusianes donaren llur suport al moviment amb els seus diaris⁽⁹⁾; és el cas de Sebastià Faure. Faure confessarà desconèixer a fons les doctrines Neomaltusianes fins a l'any 1903 en que és invitat a donar unes conferències al Saló de les Societats Sabies de París sobre el problema de la població. Arribarà a la conclusió que la limitació de la prole amb la seva conseqüència evolutiva és indispensable per arribar a la revolució social, doncs «...los revolucionarios, forman lo escogido (...) en todas las carreras la flor y nata de los individuos es revolucionaria (...) el mundo revolucionario forma la super calidad de la humanidad. No es entre los degenerados, entre los averiados, entre los débiles de cuerpo y de cerebro que se recluta el ejército revolucionario; es entre la parte sana, ilustrada de pensamiento pero de voluntad firme de la población»⁽¹⁰⁾.

L'oposició més forta a les teories Neomaltusianes la trobem en el si mateix del moviment anarquista. A França, fou protagonitzada

6. Cit. per Maitron, p. 348

LUCCHESI: «Néo-malthusianisme et révolution sociale», *Le libertaire*, 29/julio, 5/agost 1906.

7. LUCCHESI, F.: *Salud y Fuerza*, 3/2/1905, pag. 18.

8. En aquest sentit, faran fortes campanyes antimilitaristes. Participaran també (Paul Robin) al Congrés Anti-militariste d'Amsterdam, 1904.

9. MAITRON, J.: *Le Mouvement anarchiste en France*, París, 1976, Vol. I, pag. 347.

10. FAURE, S.: *El problema de la Población*, Bibl. Amor y Maternidad Libre, Barcelona, 1904, I.I.S.G.

per la revista *Temps Nouveaux*, el semanari que dirigia Jean Grave, quines opinions foren traduïdes i recollides per Federico Urales i publicades a la *Revista Blanca*.

Grave criticarà el moviment en la forma i en el fons; al igual que farà també Bonafulla ⁽¹¹⁾, refutarà la manca d'existències i subratllarà la mala distribució, confiant a més, en el progrés de la ciència; alhora que posarà en dubte el valor real dels mitjans pràctics preconitzats pels Neomaltusians ⁽¹²⁾.

La conclusió de Grave és la de tans altres anarquistes que manifesten que les pràctiques Neomaltusianes afavoreixen el sistema burgès minvant forces a la classe obrera. Sobre aquest punt, llegeirem a «¡Salud y Fuerza!»: «Los Neo malthusianos se avienen mal en su labor de defensa burguesa, ya que su principal objeto es el de disminuir la carne de explotación, la carne de prostitución, la carne que enriquece» ⁽¹³⁾.

Aquesta mateixa acusació, la d'anar contra l'anarquisme i defensar la societat burgesa, la farà Urales a Bulffi ja des de el moment en que s'annuncia la sortida de la revista ⁽¹⁴⁾ i que serà contestada per Bulffi des de les columnes d'una nova publicació que treurà al carrer ocasionalment amb motiu dels segrests de «¡Salud y Fuerza!» ⁽¹⁵⁾, dient que el Neomaltusianisme és un procediment com un altre, i de fet, d'aquesta manera, com una tàctica llibertaria revolucionària, havia estat acceptat en l'informe presentat al Congrés Revolucionari Internacional que havia tingut lloc a París l'any 1900 ⁽¹⁶⁾.

Bonafulla, més moderat en els seus judicis, mantindrà que «...tienden a favorecer el fetido ambiente que nos rodea en vez de combatirlo...» ⁽¹⁷⁾, pero no caurà en l'error de considerar-los «...defensores del abominable régimen presente».

Segons Bonafulla, la clau del problema estarà en una manca de profunditat de les teories. Pensa que és necessari arribar a un equilibri entre les necessitats humanes i la capacitat de poder-les satisfer; però la seva solució una vegada acceptat que el problema socialment està en la manipulació dels trust comercials, i al acceptar científica-

11. BONAFULLA: *Generación Libre (Los errores del Nm.)*, Bib. El Productor, Barcelona, 1905, I.I.S.G.

12. GRAVE, J: *La sociedad burguesa y sus neo-defensores*, «La Revista Blanca», núm. 150/15-9-04.

13. «¡Salud y Fuerza!», núm 1/1904.

14. «La Revista Blanca», núm. 156/15-12-04.

15. «El Nuevo Malthusiano» s.d. (entre 1905-1906)

16. *Congreso Rev. Int. de París*, Buenos Aires, 1902, I.I.S.G.

17. BONAFULLA: id., pag. 3

ment les dades publicades per Kropotkine ⁽¹⁸⁾, segons les quals la terra produeix el triple del que la humanitat necessita per al seu consum, la única solució possible, serà el comunisme anàrquic.

Trobarem també algunes postures que buscaran armonitzar les teories una mica simplistes dels Neomaltusians i les dels seus detractors, presentant-les com un complement revolucionari ⁽¹⁹⁾. Aquestes seran totalment refusades pels neomaltusians, però cal assenyalar que en aquest moment, segons es reflexa en la revista «¡Salud y Fuerza!», el moviment haurà abandonat un xic el seu caire revolucionari per a buscar solament la millora de l'espècie.

Cal aclarir però que malgrat que els mètodes neomaltusians per a combatre la societat del moment puguin ser de dubtosa efectivitat, no es veurà mai en cap de les seves publicacions l'acceptació d'unes estructures socials arcaiques i que no tenen raó d'ésser des de un punt de vista revolucionari.

També és cert que la propaganda Neomaltusiana girarà entorn a la limitació de la prole tan com a mitjà per a solucionar el greu problema de l'augment de la població mundial com per arribar a l'anyorada revolució; es clar que en tractar aquests temes en toca d'altres: la crítica social, sobretot en el que fa referència a la llibertat individual i a la situació de la dona enfront de la societat, que serà un punt cabdal per als Neomaltusians, així com l'educació. Però en el seu desitg d'aconseguir una societat millor basant-se en uns mètodes acceptats «a priori» es evident que n'oblidaran d'altres; amb massa freqüència la lluita obrera, malgrat que havia estat la presència obrerista la que havia donat en els seus inicis un caràcter autenticament revolucionari. Paulatinament, protagonitzarà la seva propaganda la defensa abstracta de la societat en general sense prendre una postura clara i ferma en relació a la lluita obrera.

Si be el mateix Bulffi mantindrà a la Conferencia Internacional de La Haya (juliol/1910) que els grups Neomaltusians «...forman parte integrante del socialismo revolucionario militante» ⁽²⁰⁾ i que tan a Espanya com a Amèrica, «...el Neo-malthusianismo resume toda la propaganda de la lucha por la emancipación social» ⁽²¹⁾, la realitat serà que a Catalunya tan el moviment com la mateixa revista s'enca-

18. Tan Bonafulla com Anselmo Lorenzo es basaran en les dades donades per Kropotkine per a posar en dubte la manca real de subsistències. Segons els seus anàlisis hi havia considerable excedent d'aliments.

BONAFULLA: *Generación Libre*

LORENZO, A: *La Ganancia*, Mahon, 1904, I.I.S.G.

19. NAQUET/HARDY: *Pro y contra el Neo-m.* S. y F., 1911. IISG

20. Conferencia Neomaltusiana de La Haya «¡S. y F.!»., núm. 38/1910.

21. Conferencia Neomaltusiana de La Haya «¡S. y F.!»., núm. 38/1910.

llaran cada vegada més en la seva propia lluita, sense oferir noves solucions al greu problema social, ni acceptar les que puguesin venir de fora. Encallats en la seva propia lluita, preocupats per la revolució que s'havia de dur a terme mitjançant la «revolució de cerebros», oblidaran massa freqüentment a un ampli sector de la societat que estava disposat a passar a l'acció directa. De fet, en la revista que dirigia Bulffi, s'ens informa molt poc sobre la situació real d'un grup social quines condicions de vida van portar a l'esclat d'un inten revolucionari l'any 1909 ⁽²²⁾.

A Catalunya, el moviment, almenys fins on queda reflexat en la revista «¡Salud y Fuerza!», no serà mai prou fort per a poder tenir una trajectòria pròpia. Les aportacions que faran els neomaltusians catalans, es veuran contrarestades pel gran nombre de gent estrangera que, amb els seus articles, traduïts quasi tots dels que en el moment en que observarem un remarcable augment de col.laboradors del país, la qualitat del conjunt dels seus escrits serà ja molt fluixa.

Aportaran elements positius al moviment en el terreny de l'educació, bé que no en el pedagògic i en el del feminisme; però no el dirigiran mai de manera prou ferma per a poder apartar-lo de la influència francesa, que serà en definitiva qui marcarà la pauta a seguir en tot moment.

El moviment neomaltusià a Catalunya, caurà en l'error de no saber fer-se un plantejament real de la situació concreta del país; l'acceptar com a vàlid el que ha fet el moviment a França comportarà una manca de realisme a la vegada que de solucions vàlides per al proletariat català que haurien donat una certa personalitat al moviment.

Aquesta dependència contribuirà a l'enfonsament de la revista «¡Salud y Fuerza!» i del moviment, en un moment en que Europa rep la sotragada de la primera guerra mundial i que aquest, que en un principi presentava unes directrius prou vàlides i positives si s'haguessin desenvolupat en un marc de col.laboració amb altres tendències anarquistes, s'allunyà col·lectivament del moviment llibertari malgrat la continuada presència d'elements anarquistes que lluiten per la seva salvació.

Amsterdam, Desembre 1982

22. Veure: OLIVE, E: *Moviment anarquista català (1900-1909)* Barcelona, 1977, U.A.B.